

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐาน
ในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา

Development Learning Activities in Professional Learning
Community Based for Development Social Skills of the
Undergraduates in Elementary Education Program

Received: January 14, 2020
Revised: January 20, 2020
Accepted: January 21, 2020

ธานี ชุกำเนต¹
Thanee Chukamnerd
(Thanee.chu@hotmail.com)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา 2) ศึกษาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา และ 3) ศึกษาความพึงพอใจจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา ระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 ที่ลงทะเบียนเรียนในปีการศึกษา 2561 ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง(Purposive Sampling) จำนวน 22 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-test แบบ Dependent

ผลการวิจัยพบว่า 1) กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.59) 2) ผลการศึกษาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 3) นักศึกษามีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.52$) สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้

¹ สาขาวิชาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีความสามัคคี มีความกระตือรือร้น มีการปรับตัว ช่วยเหลือเกื้อกูล และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อการเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในสังคมได้เป็นอย่างดี สามารถเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ : กิจกรรมการเรียนรู้, ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ, ทักษะทางสังคม

Abstracts

This research aims to: 1) Develop learning activities using the professional learning community as a reference for developing social skills of Elementary Education Program students; 2) To study social skills of Elementary education students, Faculty of Education, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University and ; 3) to study the satisfaction of learning activities using the professional learning community as a reference for developing social skills of Elementary Education Program students. The sample were Elementary Education Program students 4th year undergraduate degree enrolled in the academic year 2018. Which was obtained from a specific random (Purposive Sampling) of 22 persons. The data were analyzed by statistical, percentage, mean, standard deviation, and dependent t-test.

The results of the research were found to: 1) learning activities using the professional learning community as a reference for developing social skills of Elementary Education Program students. Is very suitable ($\bar{x} = 4.65$, S.D. =0.593); 2) The educational results of social skills of Elementary education students. Studying at the Faculty of Education, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University was significantly higher than before studying at the .05 level; 3) The students were highly satisfied with the learning activities using the professional learning community for developing social skills. It can be concluded that learning activities can be used in learning management to develop social skills for learners' participation. Harmonious, enthusiastic, adaptable, supportive and interacting well to be a part of the society as well. Can learn together happily.

Keywords : Learning Activities, Professional Learning Community, social skills

บทนำ

แนวการจัดการศึกษาตามมาตรา 22 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ผู้เรียนมีความสำคัญสุด กระบวนการจัดการศึกษาจึงต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ แนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามมาตรา 124 ที่ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้ (1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (2) ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา (3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง (4) จัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้ง ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนให้ผู้เรียนได้พัฒนาร่วมกันอย่างเต็มศักยภาพโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมทักษะทางสังคมอันเป็นพื้นฐานสำคัญของความฉลาดทางสังคมให้เกิดขึ้น

ทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences) ของฮาวเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ได้อธิบายให้เห็นถึงความสามารถที่หลากหลายของมนุษย์ ระบุว่าบุคคลมีความฉลาด 8 ด้าน ความฉลาดทางสังคมถือเป็นหนึ่งในพหุปัญญาด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Intelligence) บุคคลแต่ละคนมีความสามารถแต่ละด้านไม่เท่ากัน อาจมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งที่เด่นกว่าด้านอื่น แต่บุคคลต้องใช้ความสามารถทุกด้านในการดำรงชีวิต ซึ่งความสามารถเหล่านั้นจะมีความเกี่ยวพันกัน โดยความฉลาดทางสังคมเป็นความฉลาดที่สำคัญที่สุด เพราะความฉลาดทางสังคมเป็นความสามารถในการใช้ความฉลาดด้านอื่นทุกด้านในการสร้างความสัมพันธ์ กับผู้อื่น (ธัญญา ผลอนันต์ และ จุไรพร วิสุทธิกุลพาณิชย์, 2551)

จากการศึกษาองค์ประกอบของความฉลาดทางสังคม พบว่า มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาเสนอแนวคิดไว้หลากหลาย เช่น โกลแมน (Goleman, 2006) กำหนดองค์ประกอบของความฉลาดทางสังคมออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การรับรู้ผู้อื่นหรือการตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) ประกอบด้วย การรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น

(Primal Empathy) การเชื่อมต่อความรู้สึกกับผู้อื่น (Attunement) การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathic Accuracy) และการรู้คิดทางสังคม (Social Cognition) ด้านที่ 2 การปฏิบัติต่อผู้อื่นหรือการเอื้ออำนวยทางสังคม (Social Facility) ประกอบด้วย การติดต่อสื่อสารที่สอดคล้อง (Synchrony) การแสดงออก (Self Presentation) การโน้มน้าว(Influence) และการห่วงใยใส่ใจผู้อื่น(concern)

ทักษะทางสังคมจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีความฉลาดทางสังคม (Social Intelligence : SQ) ซึ่งเป็นความสามารถของบุคคลในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดี รวมทั้ง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ สามารถเข้าใจ สามารถปรับตัวและสร้างสัมพันธภาพกันกับผู้อื่น ทั้งหญิงและชายได้อย่างชาญฉลาด ทั้งนี้ การที่บุคคลต้องดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับบุคคลอื่นที่มีความหลากหลายทั้งเพศ วัย บุคลิกภาพ การประกอบอาชีพ การนับถือศาสนา ตลอดจนความต่างทางวัฒนธรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยความร่วมมือ ความสามัคคีและความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคม อันก่อให้เกิดความสุข ความพึงพอใจ การประสบความสำเร็จในชีวิต และความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันในสังคม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพหรือ PLC (Professional Learning Community) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการการรวมตัว ร่วมใจ ร่วมพลัง ร่วมทำ และเรียนรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ บนพื้นฐานวัฒนธรรมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร ที่มีวิสัยทัศน์ คุณค่า เป้าหมายและภารกิจร่วมกัน สู่การเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความสำเร็จหรือประสิทธิผลของ ผู้เรียนเป็นสำคัญ และความสุขของการทำงานร่วมกันของสมาชิกทุกคน (วรลักษณ์ ชูกำเนิด และคณะ, 2557)

นักศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง นักศึกษาต้องมีความตื่นตัวในการเรียนรู้ มีความสามารถในการแสวงหาความรู้และเรียนรู้ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากแต่ท่ามกลางความหลากหลายทางเทคโนโลยีที่ทันสมัย การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมต่างชาติ บรรยากาศของการแข่งขันและความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบัน ส่งผลให้พฤติกรรมทางสังคมของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไป เช่น ความก้าวร้าว การเก็บตัว การไม่ปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่น ความสามารถในการสื่อสารที่ลดลง การขาดทักษะในการเข้าสังคม เป็นต้น ถ้านักศึกษาขาดซึ่งทักษะทางสังคมแล้วความฉลาดทางสังคม ย่อมไม่เกิดขึ้นเช่นกัน การเรียนรู้ย่อมไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของหลักการจัดการจัดการศึกษาที่มุ่ง

ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ประจำสาขาวิชาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรทำความเข้าใจและนำเอาองค์ความรู้ เทคนิค วิธีการของการสร้างทักษะทางสังคมเพื่อสนับสนุนให้นักศึกษาเกิดความฉลาดทางสังคมไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ อันจะส่งผลดีต่อการสร้างพฤติกรรมของนักศึกษาในยุคปัจจุบัน ให้เป็นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความฉลาดทางสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ซึ่งเป็นการวิจัยในรูปแบบกลุ่มเดียว ทดสอบก่อนและหลังใช้กิจกรรม (One Group Pretest – Posttest Design) โดยมีกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว ที่ถูกวัดผลหรือสังเกตทั้งก่อนและหลังการทดลอง สามารถเขียนเป็นแผนผังภาพการทดลองได้ดังภาพที่ 1

T_1	X	T_2
-------	---	-------

ภาพที่ 1 แสดงแบบแผนการวิจัยแบบหนึ่งกลุ่มทดสอบก่อนทดสอบหลัง (One Group Pretest – Posttest Design)

สัญลักษณ์ที่ใช้ในแบบแผนการวิจัยมีความหมายดังนี้

T_1 แทน การทดสอบก่อนใช้กิจกรรม

X แทน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมให้กับนักศึกษา

T_2 แทน การทดสอบหลังใช้กิจกรรม

โดยที่ T_1 และ T_2 เป็นการวัดด้วยเครื่องมือชนิดเดียวกัน มีมาตรวัดเดียวกัน และทำการเปรียบเทียบผลการทดลองจาก T_1 กับ T_2

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา ระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 จำนวน 22 คน ที่ลงทะเบียนเรียนในปีการศึกษา 2561 ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เนื้อหาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนที่ใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมให้กับนักศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

1. ด้านการตระหนักรู้ทางสังคม

- กิจกรรมเข้าใจความรู้สึกของคนอื่น
- กิจกรรมตื่นสนใจคนรอบข้าง
- กิจกรรมอย่างถูกต้องด้วยกันทั้งคู่
- กิจกรรมสู่การรับรู้สังคมรอบตัว

2. ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

- กิจกรรมเข้ารวมกันกับใครต่อใคร
- กิจกรรมใช้ความสามารถแสดงตนแสดงออก
- กิจกรรมบอกชี้แนะทางพฤติกรรมของคน
- กิจกรรมสนใจคำนึงถึงผู้อื่น

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคม

ผู้วิจัยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นฐานในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ผู้เรียนมีความฉลาดทางสังคม (SQLM21) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงโมเดลการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นฐานในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ผู้เรียนมีความฉลาดทางสังคม (Social Quotient and Learning Management for the 21 century Model)

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ผู้เรียนมีความฉลาดทางสังคม (Social Quotient and Learning Management for the 21 century Model) บนพื้นฐานของการใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพประกอบไปด้วยกระบวนการสำคัญ 6 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. **พินิจทบทวน** โดยการศึกษาทบทวนหลักสูตร จัดทำตารางการวิเคราะห์หลักสูตร เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักการ จุดหมายมาตรฐานการเรียนรู้ และคำอธิบายรายวิชาเพื่อจัดทำหน่วยการเรียนรู้และออกแบบการจัดการเรียนรู้ โดยต้องคำนึงถึงกระบวนการที่จะช่วยให้ความฉลาดทางสังคมของผู้เรียนพัฒนาขึ้นด้วย

2. **ประเมินองค์ทัศน์** เป็นขั้นตอนที่ต้องมีการคิดวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพขององค์ความรู้ที่มี เพื่อวางแผนการสื่อความหมายข้อมูลออกมาด้วย

รูปแบบต่าง ๆ หรืออาจสร้างสรรค์มัลประสบการณ์ ข้อสรุป หรือองค์ความรู้ใหม่ และตรวจสอบ ปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับสภาพของผู้เรียน โดยเน้นการเพิ่มทักษะความฉลาดทางสังคมให้แก่ผู้เรียน

3. แจงจัดองค์ประกอบ นำองค์ความรู้ที่ได้และทรัพยากรที่มีมาวางแผนเพื่อจัดการเรียนการสอน โดยผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ แล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป้าหมายที่กำหนด

4. รอบคอบนำไปใช้ เป็นการนำแผนการจัดการเรียนรู้มาใช้จริง โดยการจัดการเรียนรู้จะต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ อาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเป็นเครื่องมือที่จะนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝนพัฒนาเพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี และยังช่วยส่งเสริมความฉลาดทางสังคมของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ใส่ใจ KM เป็นการรวบรวมความรู้สู่การปฏิบัติ (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ เจตคติในงาน ประสบการณ์การทำงาน และพฤติกรรมการทำงานของผู้เรียนแต่ละบุคคล ซึ่งเมื่อปฏิบัติงานเรื่องเดียวกันหรือคนละเรื่อง แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เมื่อรวบรวมแล้วก็มีการนำความรู้ที่ได้มาสังเคราะห์ วิเคราะห์ (Analysis) หรือจัดระบบใหม่ เพื่อสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ และมีการจัดเก็บข้อสรุปทั้งหมดอย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การเผยแพร่ความรู้ เพื่อให้เกิดการต่อยอด ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะได้ใช้ทักษะความฉลาดทางสังคมของตนเองในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

6. เติมเต็มการประเมิน หลังการจัดการเรียนรู้ทุกครั้ง จะต้องมีการดำเนินงาน เพื่อให้ได้ข้อมูลซึ่งเกี่ยวกับผลงาน (Product) ที่เกิดจาก การเรียนรู้และการปฏิบัติงาน (Performance) ของผู้เรียน โดยอาศัยเครื่องมือการรวบรวมข้อมูล เช่น แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ ชิ้นงานของผู้เรียน แบบรายงานตนเอง เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลหลังการจัดการเรียนรู้ จะให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนทราบความสามารถของตนเอง มีการวางแผนปรับปรุงพัฒนาตนเองได้อย่างมีคุณภาพและมีความเป็นพลวัต

โดยมีการสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) การมีส่วนร่วม (Participation) การเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ (Learning by doing) และการมีครูเป็นผู้อำนวยการเรียน (Facilitator) เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการ 6 ขั้นตอนดังกล่าวให้มีความเป็นพลวัต พัฒนาผู้เรียนให้เป็นกลุ่มคนที่มีความฉลาดทางสังคมต่อไป

การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

1. แผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาทักษะทางสังคมภายใต้รูปแบบ SQLM21 ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ประกอบไปด้วย 2 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้ หน่วยที่ 1 การตระหนักรู้ทางสังคม และหน่วยที่ 2 การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

2. สื่อการจัดการเรียนรู้ประกอบการจัดการกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคม เป็นชุดสื่อกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประกอบไปด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังแสดงในภาพที่ 3

หน่วยที่ 1 การตระหนักรู้ทางสังคม	หน่วยที่ 2 การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
* กิจกรรมเข้าใจความรู้สึกของคนอื่น	* กิจกรรมเข้าร่วมกับกับใครต่อใคร
* กิจกรรมตื่นสนใจคนรอบข้าง	* กิจกรรมใช้ความสามารถแสดงตนแสดงออก
* กิจกรรมอย่างถูกต้องด้วยกันทั้งคู่	* กิจกรรมบอกชี้แนะทางพฤติกรรมของคน
* กิจกรรมสู่การรับรู้สังคมรอบตัว	* กิจกรรมสนใจคำนึงนี้ถึงผู้อื่น

ภาพที่ 3 แสดงสื่อกิจกรรมประกอบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบประเมินแผนการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษา
2. แบบทดสอบประเมินทักษะทางสังคมของนักศึกษาซึ่งเป็นแบบทดสอบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ กำหนดค่าคะแนน คือ ตอบถูกได้ 1 คะแนน ตอบผิดหรือไม่ตอบได้ 0 คะแนน
3. แบบประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยพิจารณาความเห็นของนักศึกษาใน 4 ด้าน ดังนี้ ด้านบรรยากาศการเรียนรู้ ด้านการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านสื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และด้านความสอดคล้องของกิจกรรมกับการพัฒนาทักษะทางสังคม

ผลการวิจัย

1. ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญต่อแผนการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.62$) โดยด้านคู่มือเอกสารประกอบการเรียนรู้ด้านชุดกิจกรรมประกอบการเรียนรู้ ด้านสื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนรู้ มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

ตารางที่ 1 ผลการประเมินแผนการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ความเหมาะสม
1. ด้านคู่มือเอกสารประกอบการเรียนรู้	4.76	0.52	มากที่สุด
2. ด้านชุดกิจกรรมประกอบการเรียนรู้	4.82	0.32	มากที่สุด
3. ด้านแผนการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	4.35	0.42	มาก
4. ด้านสื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนรู้	4.87	0.52	มากที่สุด
5. ด้านการวัดและการประเมินผล	4.32	0.33	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.62	0.41	มากที่สุด

2. ผลการศึกษาทักษะทางสังคมของนักศึกษา

การเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักศึกษาก่อนและหลังเรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคม พบว่าทักษะทางสังคมของนักศึกษาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังแสดงในตาราง 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักศึกษาก่อนและหลังเรียน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การทดสอบ	N	$\bar{X}$	S.D.	df	t	P
ก่อนเรียน	22	15.14	5.03	21	31.26	.00
หลังเรียน	22	31.55	3.25			

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคม พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.52$) โดยด้านสื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และด้านความสอดคล้องของกิจกรรมกับการพัฒนาทักษะทางสังคมอยู่ในระดับมากที่สุด ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาต่อกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคม

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ความพึงพอใจ
1. ด้านบรรยากาศการเรียนรู้	4.40	0.50	มาก
2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	4.33	0.58	มาก
3. ด้านสื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้	4.62	0.63	มากที่สุด
4. ด้านความสอดคล้องของกิจกรรมกับการพัฒนาทักษะทางสังคม	4.73	0.47	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม	4.52	0.55	มากที่สุด

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาผลการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาสามารถสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษา มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.62$) สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องการส่งเสริมหรือพัฒนาทักษะทางสังคมได้ ภายใต้การมีคู่มือประกอบการเรียนรู้ การมีชุดกิจกรรม การมีแผนการจัดกิจกรรม มีสื่อและอุปกรณ์สนับสนุนการเรียนรู้ และการวัดการประเมินผลที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับวิภาดา วงศ์สุริยา และคณะ (2560) ที่ศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ที่พบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความพร้อมด้านคู่มือ สื่อบทเรียนรวมทั้งแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ จะทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาในด้านต่างๆของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุพจน์ วิทลัสวดี (2552) ที่ได้ศึกษาการพัฒนากิจกรรมเกมการศึกษาเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่พบว่าการจัดกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องประกอบไปด้วยคำนำ วัตถุประสงค์ คู่มือครู กิจกรรมจึงจะมีความน่าสนใจ ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนใฝ่เรียนรู้ และปลูกฝังทักษะทางสังคมของนักเรียนได้

2. นักศึกษาที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคม มีทักษะทางสังคมสูงกว่าก่อนจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 เป็นเพราะผู้เรียนได้ทำกิจกรรมในชุดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะทางสังคมที่ผู้วิจัยได้คิดค้นขึ้น โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนาเป็นพื้นฐานทำให้ได้ชุดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะทางสังคมภายใต้การใช้กระบวนการเรียนรู้แห่งวิชาชีพเป็นพื้นฐาน สอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริชัย กาญจนวสี (2559) ที่ว่าการวิจัยและพัฒนาเป็นระบบการศึกษาคิดค้นอย่างเป็นระบบและน่าเชื่อถือ มีเป้าหมายในการผลิตหรือผลของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ พัชร ประจัญ (2556) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้กิจกรรมเสริมทักษะทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรม

เสริมสร้างทักษะทางสังคมมีคะแนนทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามปกติ ทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของกาญจน์ กมล สุวิทยารัตน์ (2557) ที่ได้ศึกษาและพัฒนาความฉลาดทางสังคมของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาภาคใต้ พบว่า องค์ประกอบของความฉลาดทางสังคม ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านการตระหนักรู้ทางสังคม องค์ประกอบด้านการรู้คิดทางสังคม และองค์ประกอบด้านมิติทักษะทางสังคม ทั้ง 3 องค์ประกอบ มีค่าความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์สูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ พบว่า หลังการพัฒนาความฉลาดทางสังคมของนักศึกษาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

3. นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.52$) เนื่องจากผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ร่วมกัน การปรับตัว และการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ นักศึกษาจึงมีความสุขในการเรียนรู้ตลอดจนการร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมเป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของทิตินา แชมมณี (2555) ที่ว่าทักษะทางสังคมถือว่ามีสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้เยาวชนมีความสามารถในการพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสม อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จชีวิตในอนาคต การจัดองค์ประกอบของกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของสุวัฒน์ จุลสุวรรณ (2562) ที่ได้ระบุถึงองค์ประกอบสำคัญของโปรแกรมที่มีความจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องประกอบด้วย 1) จุดมุ่งหมายของโปรแกรม 2) เนื้อหาสาระ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และ 4) การประเมินผล การจัดองค์ประกอบของชุดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนา อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นักศึกษาพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคม

ผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษา ส่งเสริมความสามารถของบุคคลในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดี รวมทั้ง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ สามารถเข้าใจ สามารถปรับตัวและสร้างสัมพันธภาพกันกับผู้อื่นได้อย่างชาญฉลาด กระบวนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น เน้นให้ผู้เรียนมีทักษะความสัมพันธ์

ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) มีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น มีความสามารถในการทำงานเป็นทีม แสดงถึงภาวะผู้นำ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะสำคัญของนักศึกษาที่มีความฉลาดทางสังคมในศตวรรษที่ 21

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัย ได้แก่

1. ได้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา
2. ผลการศึกษาทักษะทางสังคมของนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05
3. นักศึกษามีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานในการพัฒนาทักษะทางสังคมอยู่ในระดับมากที่สุด

สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีความสามัคคี มีความกระตือรือร้น มีการปรับตัวช่วยเหลือเกื้อกูล และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อการเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในสังคมได้เป็นอย่างดี สามารถเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมมีความเหมาะสมและความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ดังนั้น สถานศึกษาจึงควรนำไปใช้ในการพัฒนาบุคลากรโดยเฉพาะนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างอื่นให้แพร่หลายต่อไป

1.2 ก่อนนำกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมควรศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ของกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อจะได้นำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนผู้สอนต่อไป

1.3 เนื้อหา สถานที่ บรรยากาศ สถานการณ์และเวลา ต้องเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมด้วย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดให้มีทรัพยากรและอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้เป็นอย่างดี

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะด้านอื่นให้ครอบคลุมกับการเป็นนักศึกษาที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21

2.2 ควรเน้นศึกษาเพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมอย่างเป็นระบบให้เกิดเป็นนวัตกรรมสำหรับการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาต่อไป

รายการอ้างอิง

กาญจน์กมล สุวิทย์รัตน์. (2557). การศึกษาและพัฒนาความฉลาดทางสังคมของ

นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาภาคใต้. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 28(86), 140-148.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

ทิตนา แคมมณี. (2555). *บัณฑิตศึกษาในศตวรรษที่ 21 การปรับหลักสูตรและการสอน*.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พัชรี ประจัญ. (2556). การพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้กิจกรรมเสริมสร้างทักษะทางสังคม : ประยุกต์ใช้แนวคิด การประเมินเสริมสร้างพลังอำนาจ. *วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 19(1), 89-96.

วรลักษณ์ ชูกำเนิด และคณะ. (2557). รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพครูสู่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *วารสารหาดใหญ่วิชาการ*, 12(2), 123-134.

วิภาดา วงศ์สุริยา และคณะ. (2560). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ เรื่อง การประยุกต์ใช้โปรแกรมภาษาc++. ใน *การประชุมวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรมระดับชาติ ครั้งที่ 10* (น, 296-301).

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

- ธัญญา พลอนันต์ และจุไรพร วิสุทธีกุลพาณิชย์. (2551). *ใช้หัวก่อน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ขวัญข้าว'94.
- ศิริชัย กาญจนวสี. (2559). การวิจัยและพัฒนาการศึกษาไทย. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 8(2), 78-85.
- สุพจน์ วิทลีสวสิน. (2552). *การพัฒนากิจกรรมเกมการศึกษาเพื่อเสริมสร้างทักษะสังคมในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม.
- สุวัฒน์ จุลสุวรรณ. (2562). *การบริหารการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา(พิมพ์ครั้งที่ 2)*. มหาสารคาม: ตักศิลาการพิมพ์.
- Goleman, Daniel. (2006). *Social Intelligence : The New Science of Human Relationship*. New York: Arrow books.